

ALFÖLDY JENŐ
„A valóság vendége”

Rába György (1924–2011)

„s kezdik második életük”
 Rába György: *Fejfa*

Kedvenc lényei a madarak voltak. Egyszer együtt ebédeltünk, tyúkhússal kínáltam. „Nem – mondta határozottan –, aminek szárnya van, azt nem eszem meg, csak ami úszik vagy szalad” – tette hozzá, jelezvén, hogy nem húshagyó ő, csupán a madarakkal vállalt életre szóló szövetséget. Nem firtattam, hogy ezzel a költő szárnyas címerállatára utal-e, vagy valami gyerekkori eredetű fóbíája működik. *A jelenlét furfangjai* című, egyetlen novelláskönyvének egyik darabja bizonyítja, hogy mindkettő igaz: hatéves lehetett, amikor a családi asztalnál elutasította a tyúkhúst, mondván: a szárnyasokat nem szabad megenni. Igaz, ekkor még nem gondolhatott a Pegazusra, de az angyalokra igen. Az éber álmaiban önerőből magasba emelkedő ember sajátos képességét diákköltő kora óta azonosította a versírással.

Van egy viszonylag korai verse, *A fülemüléhez* (*Nyílttenger*, 1961), így kezdődik: „Szegény vagy madár neked csak az éj az űr felel / de süket mind ki a végzettel más nyelven perel”. Persze, hogy a maga visszhangtalan, rejtett s mégis *perlő* költősorsával azonosította az Arany Jánosnak és Csokonainak is oly kedves éjszakai dalos madarat. Más madaras versét is idézhetném, de kezembe akad egy újságkivágat a Budapest 1989/5. számából, ott prózában vall kedvenc lényeiről: „A kék buszok valamelyikén a város szívéből még ma is fél óra alatt kényükre-kedvükre növények és szabad állatok társaságába kerülhetünk: harkály kopácsol, poszáta fuvolája csendül, a magasban ölyvek keringenek, és a távolból egykedvű gondviselőnk, a kakukk számlálja megnyugtatóan napjainkat”. Városi emberként is a természet rajongója volt. Újlipótvárosi lakóházának udvarán egy koravén meggyfa sínylődött, s ő fiatal kertmérnök ismerősét kérte meg: nézze meg, hogyan lehetne megmenteni szegényt. A focizók labdáit, az imádott város romlott levegője s a szúrós szagú üzeneteiket a fa tövén hagyó kutyák együttesen megtették gyászos hatásukat, s a tavasszal még fehérbe öltözött fácska a metszések, gyógytapaszok és permetek ellenére kipusztult.

A teremtés apró részleteiben is az egyetemes törvényt kereste – nem a kismesteri természetköltők

módján, hanem az örökkévalóság és a végtelenség távlatában. Kedvenc klasszikusai mellett modern költőkön is nevelkedett – diákkorában megjelent első kötete, *Az űr vadászata* (1943) s az azt követő *Búvár* (1947) főként a francia szürrealisták álmotechnikájára hasonlított. Erős képzeletű, meglepő gondolatársításokra képes költészetét sokat ígérőnek látták mesterei és idősebb pályatársai, például középiskolai tanára, Komlós Aladár, vagy Kálnoky László. Ő később, a hatvanadik születésnap alkalmából így emlékezett meg pályatársáról: „Apollinaire is megnyalta volna a tíz ujját, ha ő írta volna ezt a verset” – *A tábornok bánatát*, mely Rába háborús lelki tapasztalatait foglalja össze fájdalmas iróniával s nálunk még szokatlan vágásokkal, képzetársításokkal. E vers írásakor fiatal kora ellenére sok mindenben túl volt Rába György: a sorköteles nemzedék létét különösen veszélyeztető 44-es és 45-ös éven, az éhezéssel s a szellemi élet ínségén. Szenvedéseinek kevés látható nyoma van életművében, csupán szorongásaival jelzi valóságukat. Részint szeméremből és önérzetességből, részint a pályatársak hangos bőbeszédűségétől elkedvetlenedve hallgatott gyászos élményeiről. Pedig életét fenyegette a német megszállás, a nyilasuralom, az ostrom és a némaság ideje. Csupán öregkori prózájában írt ezekről, akkor is szükséztől.

1946-ban tehetségéhez méltó lehetőséget kapott az élettől, ha csak rövid két esztendőre is: társszerkesztőként, egyetemi hallgatóként részt vehetett az Újhold, a fiatal írók és költők munkálataiban Pilinszky Jánossal, Mátyás Ivánnal és Lengyel Balázs főszerkesztővel együtt. Itt bontakozott ki Nemes Nagy Ágnes, Szabó Magda s még sok más író-, költőegyeniség. A hatalmat magához ragadó bolsevista irodalompolitika 1948 májusában betiltotta ezt a fontos, színvonalas orgánusot, Komlós Aladár szavával a „negyedik nemzedék” folyóiratát.

Rába „a gondolat hajótörőit”-hez (B. Nagy László) és az „elsüllyedt nemzedék”-hez (Rákos Sándor) tartozik a diktatúra enyhüléséig, körülbelül a nyolcvanas évek végéig, amikor (az ismertség s elismertség szempontjából behozhatatlan hátrányokkal ugyan) végre megnyíltak előtte a fórumok. Verseit 1948-tól kezdve sokáig nem közölték, a versírást hosszú évekre abba is hagyta. Tanított, fordított, kutató; irodalomtudóssá képzezte ki magát. A műfordításról írt könyve (*Szép hűtlenség*), versfordításai (*Idegen ünnepek*), monográfiái (*Babits, Szabó Lőrinc*) és irodalomtörténeti tanulmányai (*Csend-herceg és a nikkel szamovár*) irodalmunk alapműveihez tartoznak.

Harmadik kötete, a *Nyílttenger* (1961) másfél évtized elteltével követte a másodikát, majd újabb nyolc év

kihagyás után a *Férfikor* törte meg a csendet – nem tudott és nem akart alkalmazkodni a kultúrpolitikához. Termékeny költővé idős korában vált. Költészete nyitottabb és közvetlenebb lett – szükségét érezte annak, hogy minél több élményét, emlékét kibeszélje verseiben. Késői másodvirágzása azonban arra az időre esik, amikor az irodalmi közszellem különféle okokból elfordult a költészettől. A népszerűség ideje ekkor sem jött el számára, noha a *Liget* és a *Holmi* című folyóirat gyakran közölte költeményeit. Ebben része lehet azonban sajátos stílusának is, amely a csonthéjas gyümölcsökhöz hasonlóan ellenállt a könnyű hozzáférhetőségnek.

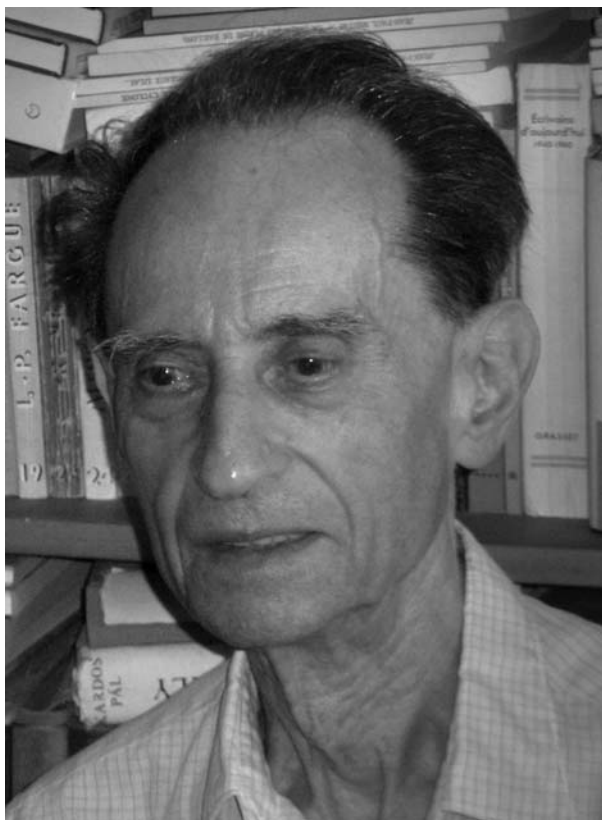
Ennek egyik magyarázatát abban sejtem, hogy az – ugyancsak nem könnyű – francia modernekről az olasz hermetikuskok felé fordult a figyelme (Ungaretti, Montale, Quasimodo). Rába nem abban követte őket, hogy a gondolatot a zeneiség és az artisztikum alá rendelték. Inkább a homály tudatos fölkeltésével (írásjelek elhagyása, hiányos, egymáshoz nem szorosan kapcsolódó mondatok, szimultán mondatszerkezetek, meglepő sorátvetések, látószólag szeszélyes képzetársítások és verslogika) állította elő jelképekben gazdag, rejtjeles filozofikus versszövegeit. A figyelmes olvasó azonban rájön, hogy egy kifinomult érzékkel megáldott, szemlélődő, életbölcseletét költőien kifejező, mélyen intellektuális, egyúttal férfiasan szenvedélyes egyéniséggel áll szemben.

Nagyfokú magányosságra vallanak versei; élete nagy részében tudatosan vállalta a magányt. De a társulás és az emberi kapcsolatok vágya mindvégig élt benne. Egyrészt mint az eszmetársakat kereső gondolkodó, másrészt mint a másik nemhez vonzó férfi, harmadrészt mint a született pedagógus természete nyilvánul meg verseiben. A tanító szenvedély nem a költőiséget károsítva működik műveiben, hanem mint a teremtett világért s az emberekért felelősséget érző, nagy tudású és tapasztalatú értelmiségi hajlama és hivatástudata. Élvezet volt vele eszmét cserélni, mert

saját tudásának átadása – pontos, „nyomdakész” mondatokban – láthatóan örömet szerzett neki magának is. Középiszkolai tanári gyakorlatát nem kamatoztathatta egyetemi előadóként – ez nagy vesztesége szellemi életünknek, akárcsak barátja, az évtizeddel idősebb Rónay György esetében.

Utolsó kötetéből (*Disputa önmagammal*, 2010) úgy látom: a nyolcvanas és a kilencvenes évtized

folyamán történt megújulása – önéletrajziséga és közlékenysége – nem folytatódott legutolsó éveiben: versei ismét rezignáltabbá és bezárkózóbbá váltak – nem véletlenül választotta címlapképül az idős Rembrandt önarcképét. Az „érthetlenség” régi és értetlen vádja mégis leperreg róla. A megszenvedett életet magához ölelő ember belső vitája, drámája szűrődik le kései verseiben. Humora nem hagyta cserben: egy helyütt önironikusan *létem dugáruinak* nevezi költeményeit. Régebbi verseiben sokszor harckészséget és főként szívós ellenállást érzekeltem az érzéketlen társadalommal szemben (*A valóság vendége* című 1987-

Rába György (1924–2011)

es kötetén Leonardo *Kiáltó harcosa* látható) –, de már akkor figyelte, hogy „dolgozik rajta az idő”, s régóta készülődött a legmagányosabb lelki kalandra, a halálra. Nem félve, nem riadozva: csöndes belátással. Jellemzőek e sorai: „Közhasznú számok ennyi s ennyi év / jelölhetik egy ember idejét / világítanak vajon szívébe / eszményekért még mindig tüsszel égne” (*Hitvány számok*). Nyolcvanon fölül az évek már nem számítottak neki. Utolsó éveiben is adott magára – mindig ápolt és elegáns volt. Fiatalkorában kisportolt alakja öregségére légiesen, sőt éterien sovány lett, de mindenekelőtt szellemi épségére és műveinek hibátlanságára volt kényes. Nemcsak írásainak, hanem a külső hatásokra érzékeny, de lobbanékonyan is fegyelmezett egyéniségének, életmódjának is gondos alkotója volt. Verseivel sokkal többet kell majd foglalkoznunk, mint életében, mert ennek híján mi magunk lennénk szánandón szegények.